

درس فارغ فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

تاریخ: ۱۴ آذر ۱۴۰۱

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو

مصادف با: ۱۰ جمادی الاول ۱۴۴۴

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

جلسه: ۴۰

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در اشکالات وارده بر استناد به روایات دال بر اجزاء غسل از وضو بود. تا کنون به دو اشکال در این رابطه اشاره و از آنها پاسخ داده شد.

اشکال سوم، اشکالی است که صاحب ریاض مطرح کرده است. عمده اشکالی که ایشان وارد کرده است به دو روایت صحیح محمد بن مسلم [عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «الْغُسْلُ يُجْزِي عَنْ الْوُضُوءِ وَ أَيْ وَضُوءٌ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ»^۱] و مرسله حماد بن عثمان [عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي الرَّجُلِ يَغْتَسِلُ لِلْجُمُعَةِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ، أَوْ يُجْزِيهِ مِنَ الْوُضُوءِ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «وَ أَيْ وَضُوءٌ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ»^۲] است. صاحب ریاض گفته است که این دو روایت عمومیت ندارند تا گفته شود که همه غسل‌ها از وضو مجزی می‌باشند زیرا لفظی که بر عموم دلالت کند در این دو روایت وجود ندارد و لذا این دو روایت فقط به فرد غالب و متبادر انصراف دارند و متبادر از «الغسل» که در این دو روایت آمده است، غسل جنابت است بنابراین، این دو روایت به غسل جنابت انصراف دارند و سایر اغسال را شامل نمی‌شوند. ایشان حتی ادعای بالاتری کرده و گفته است که صدر مرسله حماد در غسل جنابت ظهور دارد و پاسخ امام صادق (ع) نیز به غسل جنابت مربوط است بنابراین، این دو روایت به عموم غسل إشعار ندارند چون احتمال خصوصیت وجود دارد، یعنی احتمال دارد که این دو روایت به غسل جنابت مربوط باشند. بنابراین، دلیلی که ارائه شده است اخص از مدعاست زیرا مدعا این است که همه اغسال از وضو کفایت می‌کنند، در حالی که دلیل [، یعنی دو روایت مذکور] فقط به غسل جنابت مربوط می‌شود.

مطلب دومی که صاحب ریاض مطرح کرده است، این است که گفته است که روایات دال بر بدعت بودن وضو در کنار غسل؛ از جمله روایت موثق سلیمان بن خالد [عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «الْوُضُوءُ بَعْدَ الْغُسْلِ بِدْعَةٌ»^۳]، به غسل جنابت انصراف دارند، یعنی مقصود از این روایات این است که اگر شخص بعد از غسل جنابت، وضو بگیرد، چنین وضویی بدعت و حرام است و دلیل انصراف این روایات به غسل جنابت این است که فقها بر مشروعیت و استحباب وضو در کنار سایر اغسال اتفاق نظر دارند و بدعت بودن وضو در کنار سایر اغسال با مشروعیت چنین وضویی سازگار نیست لذا تنها موردی که وضو گرفتن بعد از غسل بدعت است، غسل جنابت است. بنابراین، روایات دال بر بدعت بودن وضو در کنار غسل نیز نمی‌توانند اجزاء غسل از وضو را ثابت کنند.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۱.

۲. همان، ص ۲۴۵، ح ۴.

۳. همان، ح ۹.

همچنین، روایتی که بر اجزاء غسل جمعه و عید، از وضو دلالت می‌کند [عَنْ عَمَّارِ السَّابَّاطِيِّ؛ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ الرَّجُلِ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ جَنَابَتِهِ أَوْ يَوْمِ جُمُعَةٍ أَوْ يَوْمِ عِيدٍ هَلْ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ قَبْلَ ذَلِكَ أَوْ بَعْدَهُ؟ فَقَالَ: «لَا لَيْسَ عَلَيْهِ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ، قَدْ أَجْزَأَهُ الْغُسْلُ وَالْمَرَأَةُ مِثْلُ ذَلِكَ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنْ حَيْضٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ فَلَيْسَ عَلَيْهَا الْوُضُوءُ لَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ قَدْ أَجْزَأَهَا الْغُسْلُ»^۱] نیز کنار گذاشته می‌شود و معتبر نیست زیرا فقها بر مشروعیت و استحباب وضو در کنار سایر اغسال [غیر از جنابت] اتفاق نظر دارند، بنابراین، وضو گرفتن در کنار غسل جمعه و عید مشروع و جایز است. به علاوه اینکه روایاتی در خصوص غسل جمعه وارد شده‌اند که به وضوح به وضو امر کرده‌اند که روایت ذیل از جمله آن روایات است؛

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الطُّوسِيُّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَفْطِينٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ (ع)؛ قَالَ: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَغْتَسِلَ لِلْجُمُعَةِ فَتَوَضَّأْ وَاغْتَسِلْ»^۲ و این روایت با روایات دال بر اجزاء غسل جمعه از وضو تعارض دارد بنابراین، چون روایات دال بر اجزاء غسل جمعه از وضو، معارض دارند، نمی‌توان با تمسک به این روایات بر اجزاء غسل جمعه از وضو حکم کرد.^۳

پس اولاً، صحیح محمد بن مسلم و مرسله حماد بن عثمان عمومیت ندارند تا گفته شود که همه غسل‌ها از وضو مجزی می‌باشند زیرا لفظی که بر عموم دلالت کند در این دو روایت وجود ندارد، بلکه صدر روایت مرسله حماد بن عثمان در غسل جنابت ظهور دارد؛ ثانیاً، روایات دال بر بدعت بودن وضو در کنار غسل، مربوط به غسل جنابت‌اند و سایر اغسال را شامل نمی‌شوند زیرا فقها بر مشروع بودن وضو در کنار سایر اغسال اتفاق نظر دارند؛ ثالثاً، روایاتی که بر اجزاء غسل جمعه و عید از وضو دلالت دارند نیز کنار گذاشته می‌شوند زیرا فقها بر مشروعیت و استحباب وضو در کنار سایر اغسال [غیر از جنابت] اتفاق نظر دارند، به علاوه اینکه روایاتی که در خصوص غسل جمعه وارد شده‌اند به وضوح به وضو امر کرده‌اند و این روایات با روایات دال بر اجزاء غسل جمعه از وضو تعارض دارند لذا نمی‌توان با تمسک به روایات دال بر اجزاء، به کفایت غسل جمعه از وضو حکم کرد.

پاسخ از اشکال سوم

اولاً، اطلاق صحیح محمد بن مسلم و مرسله حماد، انکارپذیر نیست و منظور از «الغسل» که در این روایات آمده است، طبیعت غسل بما هو غسل است. بنابراین، ادعای انصراف «الغسل» [که در این روایات آمده است] به غسل جنابت وجهی ندارد، پس دو روایت مذکور، اطلاق دارند و به غسل جنابت انصراف ندارند زیرا انصراف، زمانی است که بین لفظ و معنا یک ارتباط قوی و محکمی وجود داشته باشد، به نحوی که به محض شنیدن لفظ، انتقال به معنا صورت بگیرد، در حالی که از شنیدن «الغسل»، انتقال به غسل جنابت صورت نمی‌گیرد. بنابراین، استعمال لفظ «غسل» در تمام غسل‌ها یکسان است و ذهن از شنیدن لفظ «غسل» به هیچ یک از غسل‌ها بخصوصه منتقل نمی‌شود، بنابراین لفظ «غسل» به غسل جنابت انصراف ندارد، پس هیچ یک از غسل‌ها بر دیگری ترجیح ندارد که گفته شود که لفظ «غسل» به آن انصراف دارد.

ثانیاً، اجماعی که بر مشروعیت وضو در کنار سایر غسل‌ها [غیر از جنابت] قائم شده است با اخباری که بر بدعت بودن وضو بعد از غسل دلالت دارند، منافاتی ندارد، زیرا محتمل است که مشروعیت وضو، به قبل از غسل مربوط باشد و به بعد از غسل مربوط نباشد

۱. همان، ص ۲۴۴، ح ۳.

۲. همان، باب ۳۵، ص ۲۴۸، ح ۳.

۳. سید علی بن محمد، حائری طباطبایی، ریاض المسائل فی تحقیق الأحکام بالدلائل (ط - الحدیثة)، ج ۱، ص ۲۳۹ و ۲۴۰.

در نتیجه، چون روایات دال بر بدعت بودن وضو، به وضوی بعد از غسل مربوط می‌شوند و مشروع بودن وضو در کنار سایر اغسال، به وضوی قبل از غسل مربوط می‌شود بین این دو منافاتی نیست.

ثالثاً، دلیلی بر کنار گذاشتن اخباری که بر اجزاء غسل جمعه و عید از وضو دلالت دارند، وجود ندارد زیرا اصلاً نوبت به کنار گذاشتن اخبار اجزاء نمی‌رسد و روایات مطلقه (روایات دال بر اجزاء) بر روایات مقیده (روایات دال بر لزوم وضو) حمل نمی‌شوند چون قانون حمل مطلق بر مقید، در غیر مستحبات است و در مستحبات، مطلق بر مقید حمل نمی‌شود، بلکه مقید بر استحباب و فضیلت حمل می‌شود پس چون امکان جمع بین این دو دسته روایت وجود دارد، به این نحو که امر به وضو که در بعضی از روایات آمده است بر استحباب و فضیلت حمل می‌شود، به این معنا که مستحب است که شخص در کنار غسل جمعه وضو نیز بگیرد، منافاتی بین این دو دسته از روایات نیست و علاوه بر آن، غسل جنابت و غسل جمعه و عید در کنار هم بیان شده‌اند، پس چگونه اجزاء غسل جنابت از وضو را می‌پذیرید، ولی اجزاء غسل جمعه و عید از وضو را نمی‌پذیرید [بائک تجر و بائی لاتجر]

بحث جلسه آینده: ادامه پاسخ از اشکال سوم، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»